

KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI'NIN BÜTÜNSELLİĞİ SAĞLAYAN KRİTERLER BAĞLAMINDA İRDELENMESİ*

 Duygu TURGUT^a

Öz

Kent ile meydan ilişkisi sürekli sorgulanan ve tartışılan bir konudur. Bir meydanın hangi özelliklere sahip olması gerektiğinin belirlenmesi için öncelikle kent içerisindeki yeri sorgulanmalıdır. Kent ile meydan ilişkisi bütünsel bir bakış açısıyla ele alındığı zaman meydanların sahip olması gereken özellikler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı kent içerisindeki meydanların bütünselliğini sağlayan genel kriterleri belirlemek ve bir örnek üzerinden bu kriterlere göre meydanın nasıl olması gerektiğini uygulamalı olarak ortaya koymaktır. Çalışma yöntemi olarak günümüz koşullarında kavramsal çalışmaların sonucunda ve yerinde incelemelerle bir meydanın sahip olması gereken kriterler belirlenmiştir. Bu çalışma kapsamında belirlenen kriterlere göre Kayseri Cumhuriyet Meydanı incelenmiştir. Çalışma süreci boyunca kentsel kamusal mekan olan meydan olgusu sorgulanmıştır. Meydanlar geçmişte çarşı, ticaret, din, siyaset, sosyal hayatla ilişkilendirilirken günümüzde ulaşım, trafik, hızla ilişkilendirilmektedir. Kent içerisinde kamusal mekan olarak görülen Cumhuriyet Meydanı yeni düzenlemelerle insanların vakit geçirdiği sosyalleştiği bir yer olarak görülmemektedir. Meydanların nasıl bir süreçten geçerek günümüzdeki durumuna geldiği konusu ayrıca merak edilmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Meydan, Kent Meydan İlişkisi, Meydanın Bütünselliği, Meydanın Kriterleri, Kayseri Cumhuriyet Meydanı.

---

* Bu çalışma Doç. Dr. İmre Özbek Eren danışmanlığında hazırlanan "Kent meydan ilişkisine günümüz koşullarında bütünsel bir bakış: Türkiye özelinde bir değerlendirme" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^aDr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, m.duyguturgut@gmail.com

ANALYSIS OF KAYSERİ CUMHURİYET SQUARE IN THE CONTEXT OF CRITERIA THAT PROVIDE INTEGRITY

Abstract

The relationship of the square with the city is a question that is constantly questioned and discussed. In order to determine what features a square should have, its location in the city must first be questioned. When the relation between the city and the square is taken from a holistic perspective, the properties that the squares should have are determined. The purpose of this study is to determine the general criteria that provide integrity and to demonstrate how the square should be applied according to these criteria through an example. As method of this study, the criteria that a square must possess have been determined with conceptual studies and taking the place examinations in today's conditions. Kayseri Cumhuriyet Square was examined according to the criteria determined within the scope of this study. Throughout the study process, the square as an urban public space, was questioned. While the squares were associated with the bazaar, commerce, religion, politics and social life in the past, nowadays, have associated with transportation, traffic, speed. Cumhuriyet Square, which is seen as a public space in the city, is not seen as a place where people socialize with new regulations. It was also wondered how the squares were been comprised of through today's state.

Keywords: Square, Urban Square Relationship, Square Integrity, Square Criteria, Kayseri Cumhuriyet Square.

Giriş: Amaç ve Yöntem

Kamusal alan olarak meydanların günümüz kentlerindeki yerinin ve anlamının sorgulanmasıyla bu çalışma başlamıştır. Meydanların nasıl bir süreçten geçerek günümüzdeki durumuna geldiği konusu merak edilmiştir. Bu sorularla birlikte çalışmanın asıl amacı kent içerisindeki meydanların sahip olması gereken genel kriterleri belirlemektir. Kentsel kamusal mekân olarak meydanların fiziksel, toplumsal, mekânsal, işlevsel özellikleri sorgulanmıştır. Meydanlar geçmişte çarşı, ticaret, din, siyaset, sosyal hayatla ilişkilendirilirken günümüzde ulaşım, trafik, hızla ilişkilendirilmektedir. Sanayi Devrimi ile başlayan süreçte modernite projesinin etkisiyle toplum yapısı değişmiştir. Bu değişimle birlikte gereksinimlerimizin değişmesi ayrıca motorlu taşıtların hayatımıza girmesiyle meydanlar ulaşım ağı oluşturma çabası içerisinde ihmal edilen kentsel mekânlar olarak kalmıştır. Öncelikle meydan olgusunun bu sorunlarından bahsedebilmek için kent ile meydan ilişkisi günümüz koşullarında, bütünsel bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Kavramsal çalışmalar

ile meydana olan yaklaşımlar üzerinden anahtar kelimeler belirlenerek kent-meydan ilişkisinin günümüz koşullarında bütünselliğinin değerlendirilmesini sağlayan kriterler bir çizelgede (Çizelge 1) ortaya konulmuştur. Buna göre bütünselliği oluşturan kriterler kavramsal çalışmalardan ve yerinde incelemelerden ortaya çıkmakla birlikte içeriği aşağıda detaylandırılmıştır.

- **Tarihsel boyut;** kavramsal çalışmalar bölümünde geçen Yücesoy ve Gökbulut'un (1999) mekan tanımındaki tarihsel ekseninden, Bilsel'in (2011) tarihsel katmanından, Erzen'in (2005) tarihi sürekliliğinden, Madanipour'un (1996) tarihsel süreçlerinden ortaya çıkmıştır. Tarihsel boyutta tarih, sürdürülebilirlik, koruma gibi anahtar kavramlara bakılarak seçilen meydan analiz edilmektedir.
- **Fiziksel boyut;** kavramsal çalışmalar bölümünün kentsel kamusal mekan olarak meydan alt başlığında Cerasi (1999), Eyüce (2000) ve Tümer'in (2000) meydan tanımında geçen biçimsel ve fiziksel özelliklerden ortaya çıkmıştır. Fiziksel boyutta biçimsel ve mekansal gibi anahtar kelimelere bakılarak seçilen meydan analiz edilmektedir.
- **Anlam boyutu;** kavramsal çalışmalar bölümünde geçen Yücesoy ve Gökbulut'un (1999) mekan tanımındaki anlamsal ve algısal ekseninden, Karaman'ın (1992) her olgunun bir anlamı olduğunu düşünmesinden, Lynch'in (1960) nirengilerinden, Krier'in (1979) sembolik anlamlar yüklenmiş meydan tanımından ortaya çıkmıştır. Anlam boyutunda imge, simge, işaret, sembol gibi anahtar kelimelere bakılarak seçilen meydan analiz edilmektedir.
- **Sosyal boyut;** kavramsal çalışmalar bölümünde geçen Madanipour'un (1996) kentsel mekanın toplumun doğayı kullanarak sosyal süreçlerle dönüştürdüğü sosyal içeriğinden ve sosyal boyutuyla ele alışından ortaya çıkmıştır. Sosyal boyutta toplum, kültür, insan, politika gibi anahtar kelimelere bakılarak seçilen meydan analiz edilmektedir.
- **İşlevsel boyut;** kavramsal çalışmalar bölümünde geçen Erdönmez ve Akı'nın (2005) kamusal ve özel mekan tanımından ortaya çıkmıştır. İşlevsel boyutta amaç ve ihtiyaçlara uygunluk gibi anahtar kelimelere bakılarak seçilen meydan analiz edilmektedir.
- **Görsel boyut;** kavramsal çalışmalar bölümünde geçen Madanipour'un (1996) kentsel mekanın görsel deneyimlerle kavranabileceğine değinmesiyle ortaya çıkmıştır. Görsel boyutta

duyusal ve öznel gibi anahtar kelimelere bakılarak seçilen meydan analiz edilmektedir.

Bu çalışmada yukarıda oluşturulan kriterlere göre Türkiye’den seçilen Kayseri Cumhuriyet Meydanı örneği incelenmiştir.

A. Kavramsal Çalışmalar

Kentsel kamusal mekân olarak meydan, konusunu ele alan bu çalışmanın bir üst çerçevesi olarak ele alınması gereken mekân, kent, kentsel mekân, başarılı kent, özel ve kamusal mekan kavramlarının tanımlanması önemlidir. Dolayısıyla kent ve meydan ilişkisini tanımlayabilmek için çalışma içerisinde bu kavramsal içerikler sistematik olarak irdelenmiştir. Urry (1999, s. 99) “Mekânsal olan, farklı bir genel yasalar dizisi kurabilecek biçimde toplumsal olandan ayrılamaz. Bunun nedeni, mekânın tek başına genel etkiler taşınamamasıdır. Mekânsal ilişkilerin önemi, söz konusu **toplumsal** nesnelere özel karakterine bağlıdır” diyerek mekânı toplumla ilişkilendirip mekânın anlamla, düşünsel güçle, yaşadığı izlerle yoğrulmuş canlı bir varlık olarak görmektedir. Yücesoy ve Gökbulut (1999, s. 71) kenti ve kent mekânını “anlama”, “araştırma”, “yorumlama” tekniklerinin herbirinin arasındaki kesişme noktalarını yakalamaya çalışmış ve mekânın bir kimliği olduğunu düşünerek mekânı tanımlamıştır: “Mekânsal kimliği oluşturan farklı parçalar arasındaki ilişkiler ve süreçlerin değerlendirilmesinde beş eksen den bahsedilebilir: **Biçimsel eksen**de mekânın tipolojik özellikleri olarak adlandırılan kentsel mekânı oluşturan tüm fiziksel yapılar (topografya, yapı çevre, peyzaj öğeleri ve diğerleri) yer almaktadır. **Fonksiyonel eksen**de kentsel mekân içindeki faaliyet ve kullanım türleri ve aralarındaki ilişkiler yer almaktadır. **Anlamsal ve algısal eksen**de kentsel mekânın sunumları, anlamsal özellikleri ve mekânsal iletişim özellikleri kentte yaşayanların ve kentsel mekânı kullananların mekâna karşı davranışları yer almaktadır. **Tarihsel, Kültürel ve Sosyal eksen**de toplumsal yapı ile birlikte mekânın kullanım biçimleri ve değişen mekân kurguları yer almaktadır”. Her nesnenin, her olgunun bir anlamı olduğunu düşünen Karaman (1992) ise mekânın anlam boyutunu ele almaktadır; “anlamın söz konusu olduğu ortamda **imge, simge** ve **işaret** kavramları iç içe olarak ortaya çıkmaktadır. İmge genelde bir şeyin benzer yada kafada canlandırılan şekli olarak tanımlanır. Simge soyut anlamda başka bir şeyin yerini tutan başka bir şey olarak tanımlanır. İşaret ise herkesçe bilinen bir şeyin yerini açıkça tutan bir biçimdir”. Mekânın fiziksel anlamının yanında soyut anlamı da bulunmaktadır. Mekân kavramı, kent,

kentsel mekân kavramının ortaya konulabilmesi ve anlaşılabilmesi için önemlidir.

Kentler ise insanların bir araya geldikleri, toplumsal ve sosyal yaşamın sürdürüldüğü yaşama mekânları, yerleşimlerdir. İnsanların ortak idealler çerçevesinde birleşmesi, bireyler ve sosyal kümeler arasında karşılıklı bağımlılık biçimleri, bütünleşme yeteneği, dayanışma duyguları ve görgü kuralları kentlerde ortaya çıkmıştır. Tanilli (2014, s. 14) "Batı dillerinin çoğunda nezaketi, zarafeti ve görgülü olmayı tanımlayan kelimelerin, medeniyet ile eş anlamlı sözcüklerin kent anlamına gelen Yunanca ve Latince'de "polis", "civitas", "urbs", Arapça'da ise medine kelimelerinden türetilmiş olmaları bu nedendendir" demiştir. Bilsel (2011) ise "Kent karmaşık ilişkilerin içinde yer aldığı, birbirleriyle çelişen-paralel süreçlerin belirlediği, **tarihsel / toplumsal / kültürel** katmanlardan oluşan kompleks bir yapı" diyerek, kentin tarihsel, toplumsal, kültürel özelliklerine değinmiştir.

Kent, farklı bir açıdan bakıldığında geçmişin izlerini günümüze aktaran ve bu süreçle devam eden bir sürekliliktir. Erzen'e (2005) göre mekânsal bir yapı olarak kent, insana ait olguların yer aldığı ve insani anlamları vurgulayan **tarihi sürekliliğin** fiziksel biçim edindiği bir sahnedir. Barthes'a (1993, s. 185) göre ise bu süreklilik şöyledir: "Kent bir söylemdir, bu da o kentte yaşayanların dilidir. Nesilden nesile toplumsal yaşamın simge ve izlerini taşır."

Dış ortamda gelişen bir olayın ya da nesnenin varlığının, duyum yoluyla yalın biçimde bilinç altına alınması algılama yöntemiyle olmaktadır. Kentin algılanması ve bilinç altına alınarak değerlendirilmesinde, Lynch (1960), kent imgesini oluşturan öğelerin analizi ve bunlara dayalı bellek haritaları oluşturulması yöntemini kullanmıştır. Bu durumda Lynch'e (1960) göre kenti imgeleyen beş ana öge vardır; "**sınırlar, bölgeler, yollar, düğüm noktaları ve nirengiler**". Lynch, kentsel biçimlerdeki değişimlerden, kolaylıkla anlam çıkarılamayacağını çünkü çok sayıda farklı geçmişe sahip insanın, aynı fiziksel biçimle ilgili farklı imajlar taşıdığını belirtmektedir. Ancak bu beş ana öge ile kentin algılanabileceğini vurgulamıştır.

Kent toplumsal yaşamın süregeldiği mekânlardan oluşan bir bütündür. Mekân, kentsel mekân, kentsel kamusal mekân olarak meydanlar bütünü birer parçalarıdır. Kentin bir bütün içinde ele alınabilmesi için parçalarının da iyi tanımlanması gerekmektedir. Kentin mekânsal ve biçimsel ortamı, kentsel bütünü oluşturan parçaların kendi niteliklerine bağlı olduğu kadar, bu parçalar arasındaki düzenleme ilkelerine de bağlı olarak gelişmektedir. Bu ilişki her bir

parçanın bütünün niteliğine katkıda bulunması ve bütünün niteliklerinden etkilenmesiyle açıklanabilir. Kentsel mekânlar bu düzen içinde binanın kentle bütünleşmesini, iletişimini sağlayan kent içinde bileşen bir rol üstlenen elemanlardır. Bu noktada binanın kentle ilişkisini kuran en önemli mekânsal birimin kentsel mekânlar olduğu söylenebilir.

Madanipour (1996, s. 62) kentsel mekânı çok genel olarak analizine yönelik strüktürel bir çerçevede ele almıştır: “1.b biçim aldığı ilk bağlam olan **doğal çevre** ve onun özellikleriyle, 2.toplumun doğayı kullanarak sosyal süreçlerle dönüştürdüğü **sosyal** içeriği ile, 3.**tarihsel** süreçlerle zamanın bir ürünü ya da zamanla biriken bir oluşum olmasıyla, 4.**kamusal/özel** ilişkiler bağlamındaki nitelikleriyle, 5.**sosyal, fiziksel ve sembolik** boyutlarıyla, 6.üstlendiği **işlevler** yoluyla, 7.**mekânsal** kurguları, geometri ve kentsel biçimleriyle, 8.öznel ve duyusal tepkilerimizi oluşturan **görsel** deneyimlerimizle kavrayabiliriz.”

Kent, sosyal ve fiziki yapısıyla yaşayan canlı bir organizma gibidir. Kentler sürekli bir değişim içerisinde olmuştur. Kentlerin zaman içinde değişimleri kaçınılmaz doğal bir gerekliliktir. Bu dinamizm kentte değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Kentler devamlı büyüyen ve değişen öğeler oldukları için başarılı kent kavramı kentsel mekân için önemli bir yere sahip olmaktadır. Kentsel mekân kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için başarılı kent kavramını incelemek de ayrıca gerekmektedir. Örneğin; Montgomery (1998; aktaran Eren, 2006) başarılı kent mekânını tanımlayan üç bileşenden söz eder bunlar:**hareket, imaj ve form**dur. Kentsel mekânlar, insanların beraber olmasını ve birbirleriyle diyalogunu sağlayan bir yoğunluktur. Kent her dakikası değişen zıtlıklar içeren değerlerin bir ürünüdür. Kentsel mekânlar özgürlüğün, dinamizmin olduğu mekânlardır.

Kentsel mekânda kamusal ve özel mekan birbirini besleyen birbirinden etkilenen öğelerdir. Erdönmez ve Akı (2005, s. 73) “Özel ihtiyaçlarımız için ortaklaşa kullandığımız mekânlar, toplumun bir bireyi olarak, ortak yer ve ortak amaçlar için kullandığımız mekânlar kamusal mekân olarak tanımlanmakta iken bireylere ait, özel ihtiyaçların karşılandığı mekânlar özel mekânlar olarak tanımlanmaktadır” demektedir. Erdönmez ve Akı (2005, s. 71) ayrıca “Kentsel doluluklar ve boşluklar arasındaki ilişki tamamlanmış ve anlaşılır olduğunda, mekânsal ilişkiler başarıyla kurgulanır ve bu şekilde parçalar bir çerçeve içinde birleştirilerek bölgenin karakterini oluşturmaktadır” diyerek kentsel doluluk ve boşlukların kent için önemini vurgulamaktadır.

Kamusal mekan insanların ortaklaşa yaptıkları eylemlerin yeridir. Mekânsal açıdan baktığımızda meydan, sokak gibi kentsel kamusal mekanlar toplumun bir araya geldiği paylaşımda bulunduğu mekânlardır. Kentsel mekânlardan kamusal mekânlar kent için insanların ortak olarak buldukları herkesin eşit olduğu, paylaşımın olduğu, birlikteliğin yaşandığı mekânlardır. Kamusal mekânın en önemli öğelerinden biri de meydanlardır. Kentsel kamusal mekân olarak meydanlar kent için bir çok özelliği bünyesinde barındıran mekânlardır.

1. Kentsel Kamusal Mekan Olarak Meydan

Meydanların bünyelerinde barındırdıkları anlam ilk şehirlerden günümüze kadar doğrusal bir süreçle yaşayagelmıştır. Değişen ve zamanla gelişen toplumlara yerleşen politik anlayışla birlikte meydanların bu politik anlamlarından da söz etmek gerekmektedir. Otoriteye baş kaldırmanın ilk hareketi, meydanlarda izinsiz bir kalabalığın toplanmasıdır. İtalya'da halk hareketlerine "movimenti di piazza" meydan hareketleri ve yine İtalyancada "meydana inmek" deyiminin ayaklanma için kullanılması meydan kavramı açısından, meydanın politik manasına atıfta bulunulan en önemli imgelerdir. İlk şehirlerin oluşumundan bu yana bir şehirliliğin için meydan her şeyden önce, paylaşmayı hissedebileceği, canı çektikçe, hiçbir gerekçe göstermeden gidebileceği bir yerdir. Aslında bu rahatlıktan dolayı da otoriteye başkaldırmanın ilk yolu meydanda izinsiz bir kalabalığın toplanmasıdır. Tarih boyunca da iktidarlar o şehri ele geçirmekle yetinmeyip şehrin meydanlarının nabzını tutmuşlardır. Bir yönetim otoritesini ya da meşrutiyetini şehirlilere göstermek istediğinde ilk tercih edeceği sahnelerden biri meydanlardır.

Şekil 1. Haussmann planından sonra Paris'in görünüşü (Kayım, 2009)

Meydanlar günümüzde bile politik ve sosyal değişimlerin üzerine işlendiği tualler gibidir. Diğer bir açıdan da halk festivallerinde, bayramlarda halkın toplandığı mekânlardır. Meydanlar kimi zaman bir şehrin düzenlenmesinde ilk ele alınan alanlardır. Şehrin dağılımı ve büyümesi için birer başlangıç noktası olmaktadır. Haussmann'ın Paris planında bunu açık bir şekilde görmekteyiz (Şekil 1).

Cerasi (1999) meydan kelimesini Farsça bir terim olan 'maidan' belirgin bir biçimi de olabilen bir meydanı anlatır olarak belirtmiştir. Eyüce (2000, s. 11) meydanı "Fiziksel olarak dolu ve boşlardan oluşan bir yerleşme dokusunun içinde genişlemiş boşluklardır. Bu boşluklar, geleneksel yerleşmelerdeki gibi, herkes tarafından benimsenmiş ortak değerler ışığında ve yerleşmenin doğal gelişimi içinde kendiliğinden ortaya çıkan bir çeşme başı ya da çınar altı olabildiği gibi, tüm kente hizmet veren, hatta yeni bir kent kurulduğunda başlama noktası olarak görülen merkez niteliğindeki planlı ve düzgün geometri mekânlar da olabilir" olarak tanımlamaktadır. Tümer (2000, s. 12) ise meydanı "Bir kent meydanı, o kenti oluşturan, "meydana getiren" yapıların bir ya da birkaç tanesinin, az ya da çok, güçlü ya da gevşek bir biçimde çevreleyip tanımlayarak oluşturduğu, meydana getirdiği bir boşluktur. Bu boşluğu belirtildiği gibi biçimleyen, çevreleyen, tanımlayan, öğeler arasında binaların yanı sıra, daha başka şeyler, örneğin bir kıyı şeridi, bir yol şeridi, bir dikilitaş, bir saat kulesi, birtakım ağaçlar, havuzlar, heykeller de bulunabilir" olarak tanımlamaktadır.

Krier (1979), Urban Space kitabında meydanları yapıların bir açık alan etrafında gruplanması ile oluşturulmuş, içeride kontrol sahibi olmayı ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı savunmayı sağlayan, çoğu zaman sembolik anlamlarla yüklenmiş mekânlar olarak tanımlamıştır. Krier (1979) ayrıca meydanı öncelikle üç temel geometrik biçim olan kare, daire ve üçgen olarak sınıflandırmıştır. Zucker'e (1959) göre meydan için ideal tip, belli dönemlere veya mimari akımlara bağlı kalmadan, Hellenistik ve Roma dönemlerinde mümkün olabilecek en mükemmel formda ortaya çıkarken daha sonra onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda da ideal formdaki önemini tekrar korumuştur.

Bir meydanın tasarımında önemli olan unsurlardan biri de çevrili mekân derecesidir. Çevrili mekân, mekâna açılan caddelerin hizasına ve mekanı çevreleyen duvarları oluşturan binaların yüksekliğine bağlı olmaktadır. Sitte (2009), şehir meydanlarının perspektif görünümde olması gerektiğini ileri

sürmektedir. Sitte'e (2009) göre ayrıca meydanın köşelerinde sona eren caddeler öyle düzenlenmelidir ki, meydandan bakanlar bir kerede bir caddeden çok görmemelidir. Essex Design Guide (2018, s. 54) tarafından hazırlanan tasarım kılavuzunda ise şu ifadeye yer verilmektedir: "Binaların etkili yükseklikleri ile mekânın genişliği arasındaki ilişki hayati önem taşır, uyumlu bir kent mekânı yaratılmak isteniyorsa, çevrili binaların yüksekliğinin oranı boşluğun genişliğine göre çok fazla olursa, sonuç olarak bir baskı altında olma hissi ortaya çıkabilir; çok alçak olursa da açıkta kalma ve savunmasız kalınmış hissi doğabilir." Urban Spaces-Public Places kitabında ise kentsel mekanda yatay ve dikey oranı 2/1 olduğunda uygun derinliğin sağlandığına arada çevreleyen yapı yüksekliği kadar ağaç kullanımında kuşatılmışlık hissini ayrıca artacağına da değinilmiştir (Carmona vd., 2003). Meydanlar fiziksel açıdan belirli bir kapalılık oranına sahip olmalıdır. Meydanı çevreleyen binaların tam olarak görülebilmesi için gerekli mesafe ve açıklıkta önemlidir. Kentsel kamusal mekân olarak meydanlar kent dokusu içerisinde fiziksel olarak farklı özellikler sergileyebilirler. Çoğu zaman etrafı yapı grupları ile tanımlanan meydanlar, bu yönüyle hacimsel olarak yatayda ve dikeyde tasarlanmış, örgütlenmiş mekânlardır.

Meydanlar mekânsal olarak bir çok özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Kentsel kamusal mekân olarak meydanlar, kent içerisinde bir çok eksenle ele alınabilecek özelliklere sahip kentsel mekânlardır. Meydanlar bütün bu özellikler çerçevesinde kent içerisinde mekânsal bir bütünlükle ele alınmalıdır.

Bütün bu çalışmalardan yola çıkılarak kentsel kamusal mekan olarak meydanın özelliklerini analiz edebilecek aşağıdaki bileşenler mekân, kent, kentsel mekân, başarılı kent, özel mekan, kamusal mekan ve meydan kavramlarının analizinden ortaya çıkmıştır:

- **Tarihsel boyut**
- **Fiziksel boyut**
- **Anlam boyutu**
- **Sosyal boyut**
- **İşlevsel boyut**
- **Görsel boyut**

B. Türkiye’de 1980 Sonrasında Meydanlar

Türkiye özelinde, Cumhuriyet Dönemi’ndeki değişimlerinden biri modern cumhuriyet kentleri oluşturma çabasıydı. Kentlerimiz cumhuriyetin modern yüzünü göstermeli düşüncesiyle kent planlama çalışmaları yapılmıştır. Modern mimari ve şehircilik, tanım gereği, yeni ve bütünüyle modern bir millet yaratmaya yönelik bu arzunun en güçlü görsel simgeleri idi (Bozdoğan, 2015). Türkiye’de günümüz meydanları bu değişim sürecinde moderniteden oldukça fazla etkilenmiştir. Tarımda teknolojinin kullanılmasından dolayı insan gücünün azalmasıyla kırsal kesimden kente göç olmuştur. Kentte artan nüfus, sağlıksız bir alt yapı ile birlikte çarpık yapılaşmaların da etkisiyle hiç düşünülmeyen kentsel mekanlar oluşmuştur. Ekonominin hızlı modernleşmesi ve köylerden büyük şehirlere kitlesel göçlerin sonucunda yaşanan olağanüstü kentleşme, Türkiye’nin mimarisini ve şehir manzarasını büyük bir ölçekte dönüştürmüştür (Bozdoğan, 2015). Modernite projesiyle birlikte demir yolu ulaşımına öncelik verilmişken otomobillerin üretilmesiyle, karayoluna yapılan yanlış plansız yatırımlar Türkiye’de bugünün sorunlarının zeminini oluşturmuştur. Tapan’ın (1998) “çağdaş kent yol-meydan-otomobil üçgeninde tanımlanmaktaydı” cümlesi Türkiye’nin bu dönemini anlatmaktadır.

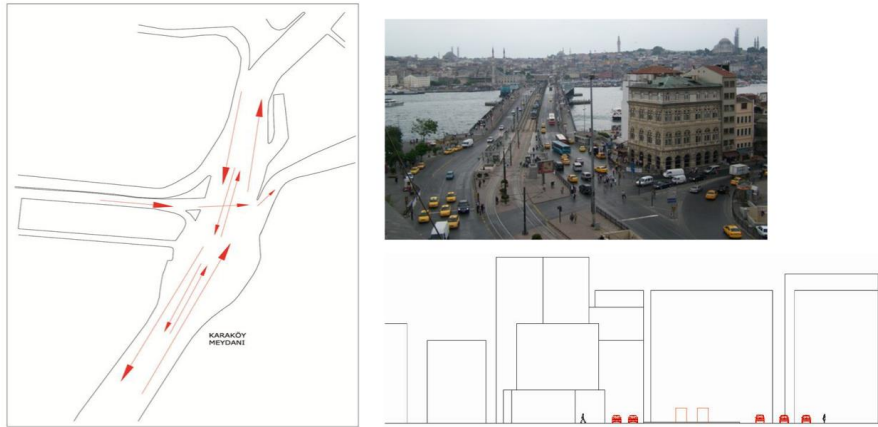
1980’lerden sonra yoğunlukla yaşanan süreç küreselleşmedir. Küreselleşme olgusu ile birlikte ‘dünya toplumu’ gibi bir kavram da ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kentler, dış dinamiklerin etkisi altındadır. Hacısalihoğlu (1999, s. 103) “Küreselleşme süreciyle kentlerin dağılan eski mekânsal sistemi, modernizmin işlevsel bölgeleme eyleminin yerine, karmaşık ve çok düğümlü bir yapılanmayı yansıtmaktadır” demiştir. Bilsel’e (2011) göre ise “gelişmekte olan ülke kentlerinde, küresel dünya düzenine eklemlenebilen gruplar ile giderek yoksullaşarak marjinalleşen gruplar arasındaki ayrışma güçlenmektedir. Bu ayrışmanın mekânda somutlaşması ile kentlilerin kolektif olarak paylaştıkları bir kamusal mekanın varolma zemini de ortadan kalkmaktadır”. Buna göre Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kamusal mekan toplum arasında oluşan ayrışma ve gruplaşmayla birlikte yok olmaya başlamaktadır.

1980 sonrasında toplumun kentsel mekan olarak meydanlardan daha çok vakit geçirdiği yerler alışveriş merkezleridir. Yılmaz Bakır (2014, s. 349) günümüz alışveriş merkezlerinden dolayı kent merkezlerinin durumunu “alışveriş merkezi gibi büyük ve kapalı bir alan kent merkezinin mekânsal özelliğini dönüştürmekte, kent merkezinde bulunabilecek her türlü aktiviteyi ve

hizmetleri bünyesinde toplamakta, kent merkezi bir toplanma yeri olarak yaşayan bir sosyal merkez olma işlevini yitirmekte" şeklinde anlatmıştır. Kamusal mekanın değişimiyle birlikte kamusal insanın da dönüşümü gerçekleşmektedir. Bu süreçte, sosyal yaşamdaki köklü değişimlere paralel olarak kentsel mekân olan meydanlar, teknolojik alandaki gelişmelerden de bir anlamda olumsuz yönde etkilenmiştir. İnsanların sosyalleşme ve iletişim kurma amaçlı eylemlerini, bilgisayar ve televizyon gibi elektronik araçları kullanarak giderdikleri bir dönem başlamıştır. Farklı sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitelere göre mekânsal olarak birbirinden ayrılmış kentlerde, günümüzde, insanlar oturdukları yerde çalışabilmekte, alışveriş yapabilmekte ve dinlenebilmektedir. İnsanların yaşamları bir binadan çıkmayacak kadar kolaylaşmakta, ancak bu da, kentsel mekânların öneminin yitirilip yitirilmediğini akla getirmektedir. Günümüzde ayrıca kamusal mekanlarda daha çok pasif katılım, seyretme, gözleme eylemleri gerçekleşmektedir.

Bu dönemde meydanlarımız ayrıca işlevsel açıdan trafik düğüm noktası konumundadır. Örneğin Karaköy Meydanı tramvay ve motorlu taşıtların olduğu trafiğe hizmet eden bir meydandır. Bu dönemde meydanlarda yanyanayız fakat birlikte olmadığımız bir dönemdeyiz (Şekil 2). Burada meydanları motorlu taşıtların içerisinde birlikte kullanıyoruz. Asiliskender (2006, s. 210) ise "hem Kayseri kent merkezinde hem ülke genelinde yaşanan toplumsal birlikteliğin özünü oluşturan ortak geçmiş ve kültür, içinden geçilip gidilen anlık itkilere dönüştürülmüştür" olarak bu durumu vurgulamıştır.

Şekil 2. Karaköy Meydanı.

Küreselleşmenin etkisinin sonucunda ve gereksinimlerimizin değiştiği bir ortamda hayatımıza ilk kez giren yüksek yapılar ise kentin sahnesi niteliğinde

olan meydanlarda yer almaktadır. Türkiye'nin ilk gökdeleni Ankara Kızılay Meydanı'ndaki Emek İş Hanı'dır. Emek İş Hanı meydanın simgesel bir öğesidir (Şekil 3). Meydandaki yüksek yapılara bir diğer örnek ise 1970'lerin başında inşa edilen Taksim Meydanı'ndaki bugünkü The Marmara Otelidir. Yüksek yapılar ihtiyaçlar doğrultusunda yeni teknolojinin kullanıldığı yapılardır. Günümüzde yüksek yapılar nirengi noktalarına dönüşmekte, meydanların simgesel, sembolik bir öğesi haline gelmektedir. Ancak kent içerisinde özellikle meydanlarda mekanın fiziksel özelliği açısından insanların yatayda ve düşeyde boşluğu algılama durumuna göre yüksek yapılar konumlanmalıdır.

Şekil 3. Kızılay Meydanı kartpostalı; Emek İş Hanı (Salt Araştırma Fotoğraf Arşivi).

Meydanlarda bu dönemde, iktidarlar tarafından alınan kararlarla var olan tarihi yapılar yıkılarak onların yerine tartışmalı yapılar yapılmıştır. Örneğin Kızılay Meydanı'ndaki 1930'lu yıllarda yapılan meydana da ismini veren Kızılay Binası 1979 yılında yıkılarak, yerine 1993 yılında yapımı başlanan ve uzun yıllar kullanıma açılmayan yeni Kızılay Binası yapılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Soldaki; 1979'daki (Kılıç, 2009); sağdaki; yeni Kızılay binası.

Özet olarak ise bu dönemi Tekeli (1999) ülkenin yerleşme yapısında önemli değişimler yaratan stratejik adımları; ilk olarak 1980 yılına kadar izlediği iç piyasaya ithal ikamesiyle kalkınma modelini terk ederek, dışa açık ihracata yönelik bir kalkınma modelini benimsemesi, ikinci olarak alt yapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmesi üçüncü olarak

küresel bir ekonominin gerektirdiği yeni kurumlar geliştirmek şeklinde üç başlıkta toplamıştır. Burada ayrıca modernite projesinin gerçekleşmesinin devletin yönlendiriciliğinden çok, büyük ölçüde emrivaki oluşumlara bırakıldığına değinmektedir. Büyükmihçi (1999, s. 207) ise "toplumsal yapı değişimleri, imar hareketleri, teknolojik gelişme, sanayileşme, nüfus artışı gibi etkenlere bağlı olarak kentlerin geleneksel dokusu bozulmakta, kent karakterini belirleyen değerlerin yerini yeni değer ve kavramlar almakta ve kentler bir kimlik kargaşası içine düşmektedir" şeklinde ele almaktadır. İdari kararlardan, teknolojiden, toplum yapısının farklılaşmasından, küreselleşme sürecinin sonuçlarından dolayı kentsel mekan olarak meydanlar değişmektedir.

C. Kent-Meydan İlişkisinin Bütünselliğinin Değerlendirilmesini Sağlayan Kriterler ve Seçilen Örneğin İncelenmesi

Kentsel kamusal mekanlar olarak meydanlar Türkiye özelinde örneklerle ortaya konulmuştur. Meydan örneklerini inceleme yöntemi için çalışmanın önceki bölümünden gelen ipuçları doğrultusunda kent ve meydan bütünlüğünü sağlayan unsurlar ile bunların tarihsel süreçte kırıldığı noktalar göz önünde bulundurularak, Kayseri Cumhuriyet Meydanı bu çalışma kapsamında aşağıdaki çerçeve içinde ele alınmıştır. Bugün bir çok kavram olmakla birlikte bu çalışma kapsamında yukarıdaki bölümlerden gelen veriler doğrultusunda aşağıdaki kriterler ortaya konulmuştur (Çizelge 1).

Çizelge 1. Meydanın bütünselliğinin değerlendirilmesini sağlayan kriterler.

Bugün Kent-Meydan İlişkisinin Günümüz Koşullarında Bütünselliğinin Değerlendirilmesini Sağlayan Kriterler	
Kriter 1	Tarihsel boyut tarih, sürdürülebilirlik, koruma
Kriter 2	Fiziksel boyut mekânsal özellikler
Kriter 3	Anlam boyutu imge, simge, işaret boyutu
Kriter 4	Sosyal boyut toplum, kültür, insan, politik boyutu
Kriter 5	İşlevsel boyut

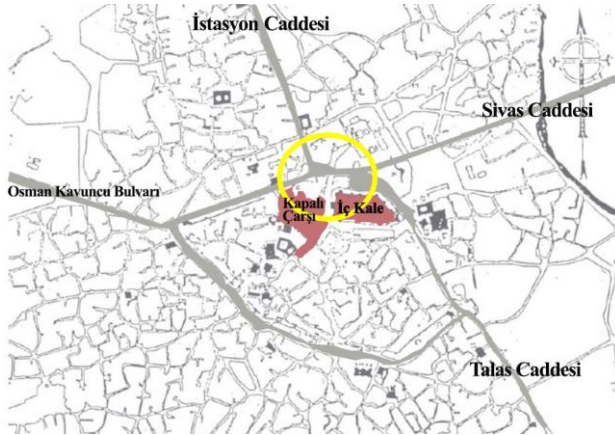
	amaç ve ihtiyaçlara uygunluk
Kriter 6	Görsel boyut
	duyusal, öznel

Türkiye’de her bir kritere göre yorum yapılabilecek bir meydan aranmakla birlikte ticaret, dini ve müze gibi karma kullanımın olmasına özen gösterilerek Kayseri Cumhuriyet Meydanı seçilmiştir. Meydanda ayrıca tramvay ve otobüs duraklarının olması da önemlidir. Bir çok tarihi yapının meydanda bir arada bulunması bir diğer seçilme nedenidir. Bu tarihi yapıların yarışma projesiyle yeni kültür mekanlarına dönüştürülmüş olması meydanı inceleme ihtiyacına da neden olmuştur. **İnceleme yöntemi** için çalışmanın daha önceki bölümlerinden gelen ipuçları doğrultusunda kent ve meydan ilişkisinin bütünlüğünü sağlayan unsurlar ile bunların tarihsel süreçte kırıldığı noktalar göz önünde bulundurularak bu çalışma kapsamında çizelge 1’e göre incelenmiştir. Bugün bir çok kavram olmakla birlikte bu çalışma kapsamında yukarıdaki bölümlerden gelen veriler doğrultusunda oluşturulan kriterler bağlamında seçilen örnek değerlendirilmiştir.

1. Kriter: Tarihsel Boyut

Cumhuriyet Meydanı, kenti güneyde doğu-batı doğrultusunda bölen Talas yolu, kentin doğusunda yer alan Sivas Caddesi ile kuzeyde çevre yoluna birleşen İstasyon Caddesi’nin kesiştiği noktada Kayseri iç kalesinin kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 5). Kayseri, Türkiye’nin İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan ilk yerleşke köyleri olan Kültepe, Kaniş ve Karum köylerine sahip bir kenttir.

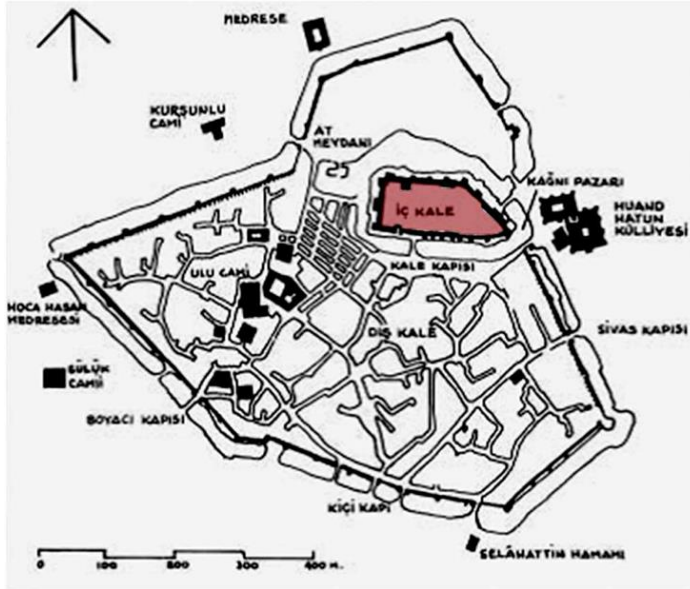
Şekil 5. Üzerinden eklemelerle 20.YY. başı Kayseri yerleşim dokusu (Gabriel,1954).

Bütün Anadolu'da eşsiz bir yer olan Karum (pazar şehri), bir devrin şehir medeniyeti için esas olan bütün koşullara sahipti (Kayseri İl Yıllığı, 1973). Kayseri, Anadolu'da zaman içerisinde Bizans, Selçuklu, Eretna Devleti ve Osmanlı İmparatorluklarının himayesi altında kalmış önemli bir konuma sahiptir.

Cumhuriyet Meydanı'nın Kale, Ok Burcu, Hükümet Konağı ve Saat Kulesi arasında kalan bölümünde Selçuklular zamanında At Meydanı yer almıştır (Karatepe, 1999). Aynı zamanda Pazar yeri olan At Meydanı Kayseri'nin en canlı ticaret merkezi olmuştur (Şekil 6.).

Şekil 6. 1920'lerin sonu Kayseri (Aktüre,1987; aktaran Sönmez ve Alper, 2012).

Paşa sarayı, Askeri Kışla ve diğer resmi daireler At Pazarı çevresinde yer almıştır. At Meydanı'na dış surlardan Yavuz Sultan Selim zamanında açılan kapıdan girilmekteydi.

Meydan tarihsel boyut açısından, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve 1990 sonrasına tarihlenen yapılarla çevrili tarihi bir meydandır. Kayseri tarihin her döneminde önemini korumuş, coğrafi ve stratejik konumu itibarıyla büyük akınlara ve işgallere maruz kalmış bir şehirdir. Kayseri'nin bu özelliklerinden dolayı çeşitli kavimler ve devletler buranın müdafaası için birçok tedbir almıştır. Bu tedbirlerden en önemlisi bugün şehir merkezinde bulunan Kayseri Kalesi'dir. Meydanda kale ve surlar geniş bir alana sahiptir. Şehir merkezinde iç

kale ve onu çevreleyen surların meydana getirdiği dış kale olmak üzere iki kale bulunmaktadır (Şekil 7). Bizans çağına ait olan bu kalelerden meydanın güneyinde yer alan iç kale tam olarak tarihlenememektedir. Fakat Fatih döneminde şehri kuvvetlendirmek amacıyla tamir edilmesi emredilmiş bu tamir sırasında bir de mescid eklenmiştir (İnbaşı, 2000). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde (2006) Kayseri Kalesi "Bu güzel kale eski üslup bir yapı olup gayet sağlamdır. Kapısının kemeri üzerinde karşı karşıya ve yan yana bir arslan ve bir kaplan resimleri vardır. Kale içerisinde altı yüz hane vardır." şeklinde yer almaktadır.

Şekil 7. Kayseri iç (soldaki) ve dış kale (sağdaki) surları.

İç kale bugün tek başına kale gibi duran ve tarihi bünyesinde geniş varlıklar taşıyan kalenin iç kısmıdır. İç kalenin biri kuzey doğusunda, diğeri de Kazancılar Çarşısı'na bakan güney batısında olmak üzere iki adet kapısı bulunmaktadır. Dış kalede bugün bazı parçalar ayakta durmakla birlikte birçok kısım ancak izlerini işaret edecek durumda kalıp tahrip olmuştur (Şekil 7).

1906 yılında meydana II.Abdulhamid döneminde Mutasarrıf Haydar Bey zamanında bir saat kulesi ve bir muvakkithane yaptırılmıştır. Muvakkithane milli mücadele döneminde Anadolu ve Rumeli Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti binası olarak da hizmet vermiştir. Subaşı'ya (1986) göre "Sultan Abdülhamid, büyük şehirlere birer saat kulesi ve muvakkithane yapılmasını emretmişti. Bu emir gereğince Mutasarrıf Haydar Bey'in gayretiyle 1906'da Hükümet Konağı'nın bahçesinde Saat Kulesi'nin yapımına başlanmıştır. Tavlusunlu Salih Usta tarafından yapılan kule aynı yıl tamamlanarak hizmete açılmıştır " (Şekil 8, sağda). Saat kulesinin güney doğusunda yer alan uzun geometrik hacimli taş kaidesiyle birlikte Atatürk heykeli 1980'lerde kurulan Atatürk Anıtı Yaptırma Derneği tarafından 1984 yılında Haluk Tezonar'a yaptırılmıştır (Karatepe, 1999).

Şekil 8. Atatürk heykeli ve muvakkithaneyle birlikte saat kulesi.

Meydanın güney batısında, iç kalenin batısında yer alan kapalı çarşı, birbirini dik kesen sokaklardan oluşan beşik tonoz örtülü bir yapıdır. 1650 yıllarında bölgeye gelen Evliya Çelebi Kayseri'yi iki bedesteni, kapalı çarşıları ve hanları ile çok hareketli bir ticaret kenti olarak tanımlayarak Bursa ve Edirne'ye benzetmektedir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2006). Kalenin güney batısında yer alan kapalı çarşı, İstanbul'dakinden sonra en büyük kapalı çarşı olarak kabul edilmektedir. 1870 senesinde yaşanan yangın sonucu neredeyse tümü yanan çarşı, Maraşlı Osman Paşa'nın uğraşları ile taş malzeme ile yeniden yaptırılmıştır. Yapı, 1907 Ankara Vilayet Salnamesi'nde (1995) iki binden fazla dükkân ve mağazayı kapsayan "muhteşem kâgir çarşı" olarak geçmektedir. Meydanda kapalı çarşının kuzeyinde Bürüngüz Camii bulunmaktadır. Yapının doğu cephesi minare duvarındaki dikdörtgen metal levha üzerindeki yazıya göre mimarı Cevat Ülger olup 1972-1977 yılları arasında inşa edilmiştir. Cami, ortada büyük bir kubbe ve bu kubbenin güney mihrap yönü hariç diğer kuzey, doğu, batı yönleri olmak üzere üç cephede daha alçak tutulmuş üçer adet küçük kubbeyle örtülmüştür. Caminin kuzeyinde meydan tarafında beş adet sivri kemer cepheli son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin cami ile birleştiği yerde yapıyla birleşik olarak köşelerde çıkıntı şeklinde iki adet de minaresi vardır.

Meydanın kuzey batısında kavşaktan sonra gelen yerde 1991 yılında yarışma projesiyle yapılan Merih Karaaslan yapısı olan Hükümet Konağı bulunmaktadır (Şekil 9). Selçuklu ve Osmanlı mimari öğelerinin tasarıma yansıtıldığı yapının cephesi Nevşehir taşı ile kaplanmıştır. Yapının kentin bir parçası olmasına ve kentle ilişki kurmasına özen gösterilmiştir. Bundan dolayı daha az yoğun olan yapının arkasındaki sokak ile kent merkezi arasında merdivenlerle oluşturulan yaya aksı yapının önündeki avluyla da birleşerek

kentsel mekana katkı sağlamaktadır. Fakat meydanla arasında yoğun bir taşıt yolunun olması nedeniyle meydanın formuna ve çevrili alan derecesine katkı sağlamamaktadır. Yapının kuzey batısında meydan tarafındaki boş alanda L plan şeması şeklinde yerleştirilmiş üzerinde milli mücadelenin anlatıldığı kabartmaların olduğu duvar örgüsüyle bir toplanma, tören alanı yaratılmıştır. Bu tören alanında duvarın önünde ayrıca Atatürk anıtı da yer almaktadır.

Şekil 9. Kayseri Hükümet Konağı

Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2007 yılında iç kalenin korunarak kültür ve sanat ortamına dönüştürülmesi için yarışma projesi düzenlemiştir. Birincilik ödülü alan Prof.Dr. Zafer Ertürk'ün ekibinin projesi uygulanmıştır. 2019 yılında kullanıma açılan iç kale günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi kültür yolu projesi kapsamında meydan çevre düzenlenmesi, meydandaki ve meydana açılan caddelerdeki yapılara standart cephe kaplaması uygulanmıştır. Tramvay hattı düşünülerek tasarlanan yeni meydan düzenlemesi günümüzde kullanılan meydanın son hali olmuştur (Şekil 10).

Şekil 10. Kayseri Cumhuriyet Meydanı.

2. Kriter: Fiziksel boyut

Fiziksel boyut açısından meydan, daha önceki bölümlerde incelediğimiz bir meydanın olması gereken çevrili mekan özelliklerine sahip değildir. Meydanın belirli bir biçimi yoktur. Meydandaki doluluk-boşluk analizinden

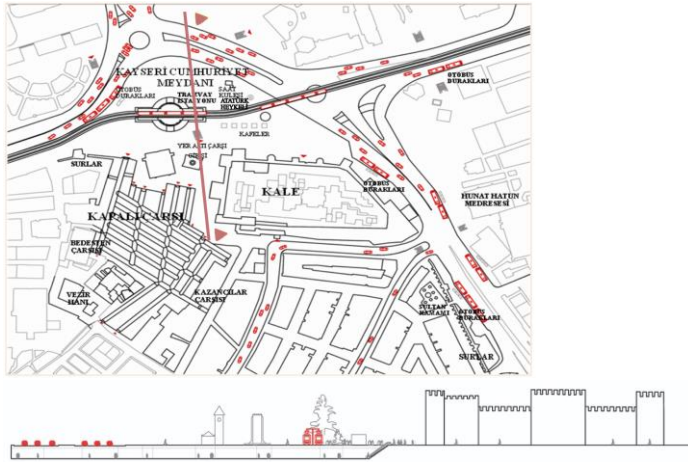
kentsel açık alanının tanımsız bir boşluk olduğu daha net görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Kayseri Cumhuriyet Meydanı doluluk-boşluk analizi.

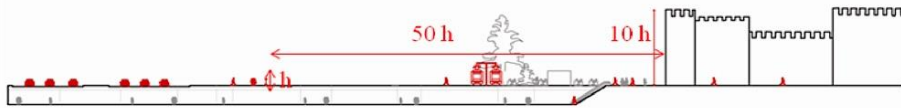
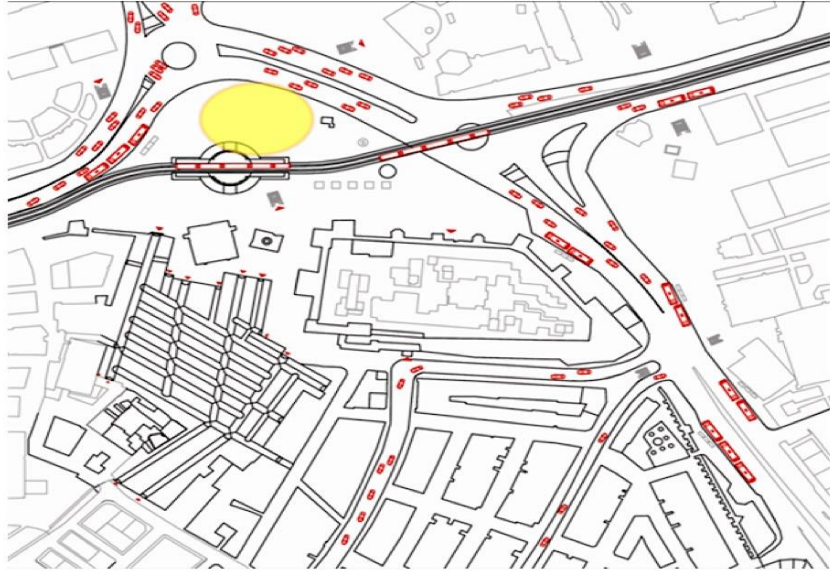
Vaziyet planı ve yer altı çarşısından geçen bir kesitle meydanın genel durumu ortaya konulmuştur (Şekil 12). Çevrili mekân, mekâna açılan caddelerin hizasına ve etrafındaki duvarları oluşturan binaların yüksekliğine bağlı olmaktadır. Meydanda yoğun taşıt trafiği bulunmakta meydanın bazı yerlerinde çevrili mekan derecesi uygun olmamakta ve büyük bir açık alanda kaybolmuş hissi yaşanmaktadır (Şekil 13).

Şekil 12. Meydanın fiziksel boyutu.

Meydanda sarı renkle işaretli bölgede bulunan bir insanın meydana algılaması incelenmiştir (Şekil 13). Üçüncü bölümde değindiğimiz kenstel mekan olarak meydana bir yapının tam olarak görülebilmesi, ideal derinlik ve kuşatılmışlık hissi için örneğin 10h yüksekliğe sahip bir cisme yatayda 20h olacak şekilde bir mesafeden bakılması gereklidir. Mevcut durumda kesitte de belirtildiği gibi sarı renkle işaretli bölgeden tarihi kalenin algılanışı olması gereken 20h mesafeden iki kat daha fazla olup 50h olarak ölçülmüştür. Böylece meydanın sarı renkle işaretli bölgelerinde kale ve etrafındaki yapıların algılanması zor olmakla birlikte çevrili mekan derecesinin yeterli olmadığı boşlukta kaybolmuş hissi yaşandığı görülmektedir (Şekil 13).

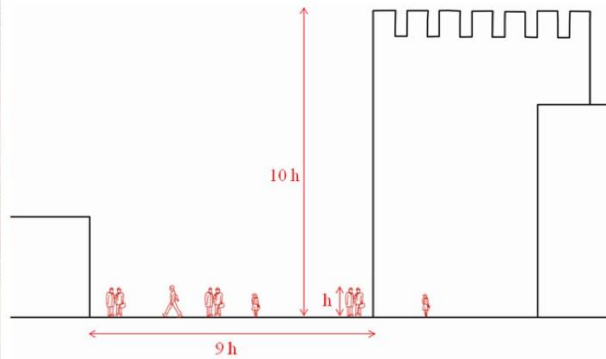
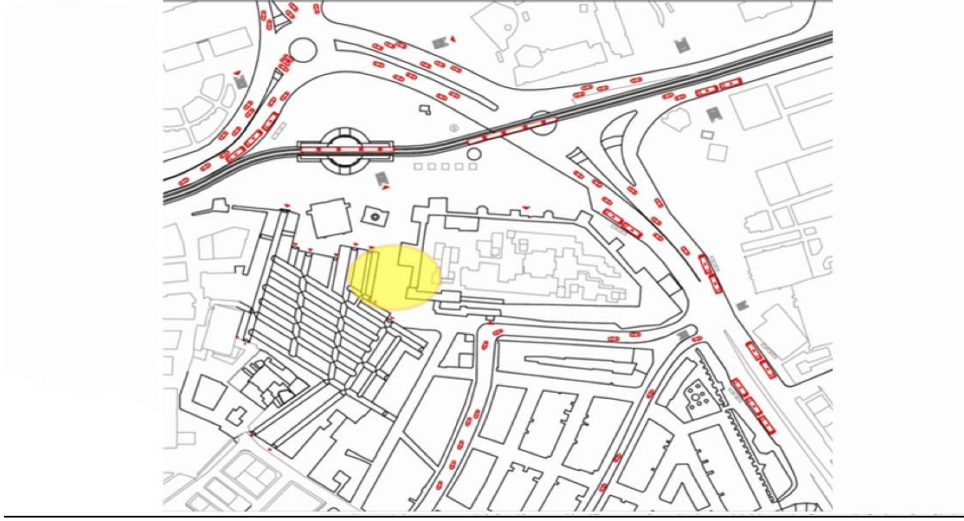
Şekil 13. Meydanın fiziksel boyutu.

Meydanda tanımlanamayan büyük boşluklar olumsuz etki yaratmaktadır. Meydanda bir çok alanda ayrıca insan ölçeğine uygun olmayan durumlar da vardır. Meydandaki yaklaşık 16m yüksekliğindeki Atatürk heykeli devasa ve ezici boyutta bir kaideye sahiptir (Şekil 8). Bundan dolayı devasa boyuttaki kaide üzerindeki bronz Atatürk heykeli yakınından algılanamamakta olup belirli bir uzaklıktan ancak görülmektedir.

Meydanın bazı yerlerinde Kayseri Kalesi duvarları bir sınır veya engel olarak algılanmaktadır (Şekil 14). Tarihi dokunun bir parçası olan kale duvarlarını orantısızlık yüzünden algılayıp tanımlayabilmek zorlaşmaktadır.

Şekil 14. Meydanın fiziksel boyutu.

Burada sarı renkle işaretli bölgeden bakan bir insan iç kale duvarlarını uygun oranda görememektedir (Şekil 14). Kesitte de görüldüğü gibi burada 10h yüksekliğindeki kale duvarlarının görülebilmesi için gerekli olan yatayda 20h mesafenin yarısından daha da az yataydaki en uzak mesafe 9h'dir. Kapalı Çarşı ve kale duvarları tarihi yapılar olup bu mesafeler değiştirilemez fakat ara geçişin başlangıç ve bitiş noktalarından tarihi kale duvarlarının uygun oranda görülebilmesi ve baskı altında olma hissini oluşmaması için kent mobilyalarıyla birlikte hazırlık mekanları oluşturulabilir. Buraya yoğun olarak yerleşmiş olan güvercinlerin yuvaları ve beslenmeleri de birlikte düşünülerek tasarlanmalıdır.

3. Kriter: Anlam boyutu

Meydanda resmi tören ve kutlamalar Atatürk heykelinin önünde olup kaidesine çiçek bırakılarak sonlandırılmaktadır. Daha kalabalık kutlamalar Hükümet Konağı'nın kuzey batısındaki tören alanında yapılmaktadır. Atatürk heykeli meydanın imge, simge, işaret boyutuna katkı sağlamaktadır. Fakat bir buluşma noktası, kentin bir nirengi noktası değildir. Meydana yerleştirilen üçüncü Atatürk heykeli olduğu için yakın bir tarihi vardır. Meydanın veya meydandaki herhangi bir öğenin sürekliliğinin zamanla oluşturduğu katmanlaşmanın neticesinde nirengi noktası gibi kabuller oluşmaktadır. Sık fikir değişikliğinden ve yeni Atatürk heykelinin algılanıp kabul edilmesi için gereken belirli bir sürenin sağlanamamasından dolayı bir nirengi noktası değildir. Atatürk heykelinin meydana orantsız olarak yerleştirilmesi, heykelin hemen yanından meydanın merkezinden tramvay yolunun geçmesi, taşıt yoluyla çevrili olması gibi nedenler de bu kriteri etkilemiştir. Burada yer sadece yaşanılan bir yer değil insanlar arasında oluşan bir etkileşimdir. Bu etkileşimi meydana getiren ise yerin ruhu olup insanların buraya yüklediği anlamdır. İnsanları buraya bağlayan ve üretkenliklerini arttıran da duygusal ruhtur. Yer üzerinde ise kültürel katmanlaşma ile oluşan süreklilik ve ilişkiler ağı meydanı beslemelidir. Meydanın eski fotoğraflarına bakıldığında saat kulesinin kuzey doğusunda yer alan büyük görkemli ağacın tramvayın meydandan geçirilmesi neticesindeki son kavşak düzenlemeleriyle kaldırıldığı görülmektedir. Saat kulesinin yanındaki bu ağaç günümüze gelebilmiş olsaydı meydanın anlam boyutuna katkısı olacaktı. Saat kulesiyle birlikte meydanın nirengi noktası, simgesi olabilirdi. Meydanda kalenin etrafında bekleme yeri, anlamlı veya tanımlı bir yer ayrıca bulunmamaktadır.

4. Kriter: Sosyal boyut

Sosyal boyut açısından meydanı kullananlar genellikle alışverişle, meydandaki oturma birimlerinde ve kafede vakit geçirmektedir. Meydanın gece ve gündüz kullanımı arasında ise ciddi fark vardır. Yapılan gözlemlere göre meydan akşam belirli bir saatten sonra tenhalaşmaktadır. Kale ve arkasındaki sokaklar ise gece saatlerinde güvenli değildir. Meydana yapılan kafeler meydanın kullanımı açısından insan yoğunluğunu artırarak meydana daha çok vakit geçirmeye imkan tanımıştır (Şekil 19).

Meydan etrafındaki çarşılarda pazarlık yapılarak alışverişte bulunmak yoğun olarak gerçekleşen bir eylemdir (Şekil 15). Meydanın etrafında zanaat ve ticaret iç içedir.

Şekil 15. Kapalı Çarşıda alışveriş.

Kent merkezinin iç bölgesinde ticaret yoğun olarak yaşanırken dış bölgelerinde atölyeler mevcuttur (Şekil 16). Fakat Kayseri kent merkezinde, üretimin organizasyonunu gerçekleştirebilecek nitelikte küresel üretim ağı ile ilişkileri kurgulayan mekansal oluşumların eksik olduğu belirtilmiştir (Hovardaoğlu ve Çalışır Hovardaoğlu, 2004). Buradaki atölyeler kent merkezinde sıkışmış bir yoğunluk olarak varlık göstermektedir. Zanaatkarlar yapı aralarındaki boşluklarda, yaya yollarında, sur önlerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Şekil 16. Meydan etrafında zanaat.

Meydanın etrafında kapalı çarşı, kazancılar ve yer altı çarşısı bulunmaktadır. Çarşılar meydandaki yoğunluğu artırmaktadır. Meydanı bu konuda besleyen çarşı girişleri, meydanda sürpriz bir şekilde her an karşımıza çıkabilmektedir (Şekil 17).

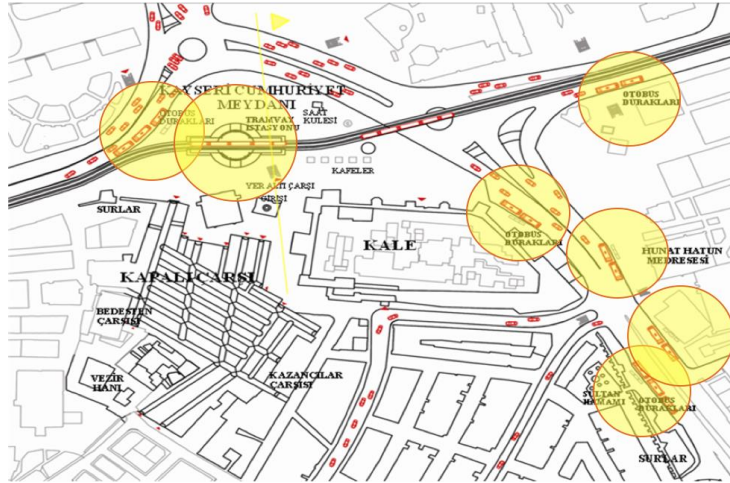
Şekil 17. Meydanı besleyen sürpriz girişler, soldaki kale çarşısı, sağdaki yer altı çarşısı girişleri.

5. Kriter: İşlevsel boyut

Meydanın yaşaması için bir diğer özelliği işlevsel yanıdır. Meydanda tramvay ve otobüs durakları işlevsel açıdan ulaşım hizmet etmektedir. Meydana ulaşım tramvayla kolaylıkla sağlanmaktadır. Meydanın merkezinden tramvay yolunun geçmesi, otobüs duraklarının meydanın merkez yerlerinde bulunması, meydanı çevreleyen yoğun karayolunun varlığı meydanın trafik düğüm noktası olmasına neden olmuştur (Şekil 18). Toplu taşıma araçlarının yanında özel motorlu taşıtların da meydana bu kadar yakın bulunması trafik yoğunluğunu artırmaktadır.

Şekil 18. Meydan ve çevresindeki otobüs ve tramvay durakları.

Meydanda Bürüngüz Camii'nin olması ve iç kalenin içerisinde müze işlevi olarak kullanılmaya başlanması da Kayseri meydanı için önemlidir. Oturma birimleri ve küçük kafeler meydanın diğer bir işlevsel özelliğidir (Şekil 19). Yeni bir uygulama olan prefabrik kafelere yoğun ilgi gösterilmektedir. Burada kafeler ile iç kale duvarları arasında oluşan sokak aksı meydanın kente yaya olarak ilişkisini sağlayan tanımlı bir kentsel mekandır (Şekil 19, sağda).

Şekil 19. Meydandaki oturma birimleri ve kafeler (sağda).

6. Kriter: Görsel boyut

Görsel boyut açısından meydanın etrafındaki yapıların cepheleri Büyükşehir Belediyesi'nin kültür yolu projesi kapsamında dikdörtgen şeklinde standart krem renginde malzemeye kaplanmıştır. Meydanın zemini Kayseri iklim şartlarına elverişli şekilde gri tonlarında bazalt taşı ile kaplanmıştır. Bazı yerlerde açık gri renkte ikinci bir bazalt taşı çift sıra halinde meydanın zeminini gride bölecek şekilde uygulanmıştır. Kaleye yakın yerlerde özellikle kafelerin olduğu yerde yer yer şeritler halinde zeminde sarı renklerde mermer kaplama da kullanılmıştır. Meydanın ortasındaki daire formu bazalt zemin kaplamasında da vurgulanmaktadır. Dairesel forma uygun olarak peyzaj düzenlemesi de yapılmıştır. Meydanın kuzeyindeki boşlukta dairesel formun üzerinde tramvay durağına gelen aksın iki tarafında süs havuzu yer almaktadır. Kale duvarları, Atatürk heykelinin kaidesi ve meydanın zemin döşemesi gri renge sahip bir bütünlük oluşturmaktadır (Şekil 8). Bürüngüz Camii ve saat kulesi krem renginde malzemelerle kaplıdır. Gece iç kale duvarları, dış kale surları, Atatürk heykeli, saat kulesi, Bürüngüz Camii ayaklı ve yere döşenen spot lambalarla ışıklandırılmaktadır.

Sonuç

Kentsel kamusal mekân olan meydanlar kent bütünlüğünde bir çok özelliğe sahiptir. Kent meydan ilişkisinin bütünselliğinin değerlendirilmesini sağlayan kriterler tarihsel boyut, fiziksel boyut, anlam boyutu, sosyal boyut, işlevsel boyut ve görsel boyuttur. Bir meydan, kent bütünselliği içerisinde bütün bu kriterlere göre değerlendirilmelidir. Kayseri Cumhuriyet Meydanı örneği belirlenen altı kritere göre incelenmiştir:

- **Tarihsel boyut:** Tarihsel boyut açısından günümüze kadar korunarak önemini ve varlığını sürdüren tarihi ile değerlidir. Meydanda Bizanslılardan kalma kale, Osmanlılar zamanında tamir edilen kapalı çarşı, 1906 yılında yapılan saat kulesi ve muvakkithane, 1974 yılında inşa edilen Bürüngüz Camii, 1984 yılına tarihlenen Atatürk heykeli ve 2019 yılında bir yarışmayla projelendirilen Kayseri iç kale arkeoloji müzesi bulunmaktadır. Selçuklular zamanında at meydanı olarak da kullanılan yerin korunarak ve zamanla dönüşümlere uğrayarak günümüze Cumhuriyet Meydanı olarak gelebilmesi olumludur.
- **Fiziksel boyut:** Meydanda mekansal olarak biçim, oran, doluluk ve boşluk problemleri bulunmaktadır. Bir çok yerinde meydanın fiziksel olarak yetersiz olduğu belirtilmiştir. Meydanın bazı yerlerinde etrafındaki tarihi yapıları algılama ve görme uzaklığının sağlanmadığı boşlukta kalma hissi oluşmakta, bazı yerlerinde ise ideal uzaklıktan oldukça dar sınırların olduğu detaylı çizimlerle ortaya konulmuştur. Cumhuriyet Meydanı'nın gerekli olan mekansal özellikleri karşılamadığı görülmüştür.
- **Anlam boyutu:** Anlam boyutu açısından diğer kriterlere göre yetersiz kaldığı görülmektedir. Cumhuriyet Meydanı'nın iç kaleye yakın yerlerde kaleyle ilişkili şekilde olması gereken etkinlikler tam karşısındaki 1980 sonrası Türkiye mimarlığı döneminde 1991 yılında yarışma projesiyle yapılan Hükümet Konağı'nın önündeki boş alanda yapılmaktadır. Buradaki açık alan meydanın anlamsal yönünün yetersizliğine cevap vermeye çalışmaktadır. Meydanla arasında akıcı taşıt trafiğinin olması bu tören alanını meydandan koparmaktadır. Bu sürekliliğin hayatımızda olması gereken taşıt yoluyla birlikte tekrar düşünülerek sağlanması veya iç kale tarafında var olan büyük boşluklarda tanımlı bir toplanma yerinin oluşturulması gerekmektedir.

- **Sosyal boyut:** Sosyal boyut açısından meydana alışveriş için gelenler çoğunlukta olup, oturma banklarında ve kafede de yoğun olarak vakit geçirilmektedir. Kayseri'ye misafir olarak gelenler çoğunlukla yörede meşhur olan yiyecekleri almaya meydandaki çarşılara gelmektedir. Yöre halkı için de bayram gibi özel günlerde meydan etrafındaki çarşılardan alışveriş yapmak bir gelenektir. Fakat alışveriş için gelenler meydanı geçiş yeri olarak kullanmaktadır. Günümüzde sadece kafeler ve iç kale içerisindeki müzenin varlığı yoğunluğu artırmaktadır.
- **İşlevsel boyut:** Tarihi ve modern yapılarla çevrili olan meydana işlevsel boyut açısından yeni düzenlemelerin ve projelerin uygulanması olumludur. İç kalenin müzeye dönüştürülmesi, küçük yeni kafelerin varlığı meydanı hareketlendirmiştir. Fakat bütün bu yeni düzenlemeler yeterli değildir. Meydanın günlük canlılığını ve katılımı artıracak yeni faaliyetlere ihtiyacı vardır. Meydandaki otobüs duraklarının fazlalığı ise yeniden düşünülmesi gereken bir konudur. Tramvayla kolaylıkla ulaşılan bir meydan, otobüslerle hatta otobüs duraklarıyla işgal edilmemelidir. Meydanın trafik düğüm noktası işlevinden uzaklaştırılması gerekmektedir.
- **Görsel boyut:** Meydanda genellikle gri renkli taş malzemenin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Kale, Atatürk heykeli kadesi, zemin malzemesi gri tonlarında taş malzeme olup kendi içerisinde bir bütünlük oluşturmuştur. Su ögesi, yeşil alan olarak peyzaj düzenlemeleri daire formu içerisinde kısıtlı bir alanda tutulmuştur. Meydanın duysal ve öznel boyutuna katkı sağlayacak şekilde meydana yeşil, süs havuzu ve diğer görsel öğeler homojen olarak yerleştirilmelidir.

Kentsel mekân olan meydanlar kent bütünselliği içerisinde yeniden ele alınmalıdır. Meydanlar, kent-meydan ilişkisine bütünsel bir açıdan bakılarak değerlendirilmeli ve bu yönde düzenlemelere tabi tutulmalıdır. Sonuç olarak meydan, kent dokusundaki yerini ancak bu şekilde koruyacaktır.

KAYNAKÇA

Ankara Vilayet Salnamesi 1325. (1995). Hazırlayanlar: Emiroğlu K., Yüksel A.
Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.

- Asiliskender, B. (2006). Kayseri Kent Merkezi'nde Cumhuriyet'in ilanından günümüze mekan ve kimlik deneyimi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. 22 (1-2), 203-212.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*. (Rıfat, M., Rıfat, S., Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Bilsel, İ. (2011). İstanbul'un 2010 gündemi: Planlar, projeler. İstanbul buluşmaları 2010 Bildiri Kitabı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Türkiye Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Bozdoğan, S. (2015). *Modernizm ve ulusun inşası*. (Birkan, T., Çev.). 4.Basım. Metis Yayınları.
- Büyükmıhçı, G. (1999). Hızlı kentsel değişimlerin tarihi kent mekanlarındaki etkilerinin sorgulanması: Kayseri örneği. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, I. Metropolitan Alanlar Planlama Sorunları Sempozyumu, içinde (ss. 207-211), İstanbul, Turkey.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2003). *Urban spaces-public places: The dimensions of urban design*. Oxford: Architectural Press.
- Cerasi, M. (1999). *Osmanlı kenti: Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. yüzyıllarda kent uygarlığı ve mimarisi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Erdönmez, M.E., & Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekânlarının Ttoplum ilişkilerindeki etkileri, *Megaron*, 1(1), 67-87.
- Eren, İ.Ö. (2006). *Mimarlıkta tasarım yer ilişkisi bağlamında "yer"e özgü mimari dilin dönüşüm sürecinde yeniden üretilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erzen, J. (2005). Kent estetiği ve kültürel kapsam. *Mimarlık ve sanat tarihi yazıları Afife Batur'a armağan*. İçinde (ss. 327-333). Literatür.
- Essex Design Guide. (2018, Şubat). Essex planning oficers association. <https://www.essexdesignguide.co.uk>.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (2006). Hazırlayanlar: Kahraman, S.A., Dağlı Y. Yapı Kredi Yayınları.
- Eyüce, Ö. (2000). Meydanlar. *Ege Mimarlık, Nisan Sayısı*, 2-34.
- Gabriel, A., (1954). *Kayseri Türk anıtları*. Güneş Matbaası.
- Hacısalihioğlu, İ.Y. (1999). *Küreselleşme, mekânsal etkileri ve İstanbul* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Hovardaoğlu, O., ve Çalışır Hovardaoğlu, S. (2004). Dışa açılan üretim ilişkilerinin merkez dönüşümündeki yönlendirici etkileri: Kayseri kent merkezi örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:17(2), 257-269.
- İnbaşı, M. (2000). Kayseri Kalesi, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 825-848.
- Karaman, A. (1992). Kentsel tasarımda çevresel bütünlük ve süreklilik, I. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını.
- Karatepe, Ş. (1999). *Kendini kuran şehir*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kayım, E.S. (2009, Mart 13). Paris'e Haussmann planından sonra Rogers planı? http://www.mimarizm.com/haberler/paris-e-haussmann-planı-ndan-sonra-rogers-planı_116365
- Kayseri İl Yıllığı (1973). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Kılıç, E. (2009). Ankara'nın göbeğinde boş duran Kızılay binasının dünü bugünü, <http://mimdap.org/ankaranyn-gobedhinde-both-duran-kyzylay-binasynyn-dunu-bugunu-2/19848/>
- Krier, R. (1979). *Urban spaces*. Londra: Academic Editions.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge: The MIT Press.
- Madanipour, A. (1996). *Design of urban space:an inquiry into a socia-spatial process*. Newyork: Wiley.
- Salt Araştırma Fotoğraf Arşivi. (t.y.). Emek İş Hanı, Ankara Kızılay Meydanı. Yurt Kartpostalları, Yurt Matbaacılık. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/101289>
- Sitte, C. (2009). *Hegemann and the metropolis: Modern civic art and international exchanges*. London: Routledge Print.
- Sönmez, F., & Alper, B. (2012). Kayseri kentinde fiziksel çevrenin değişimi: 1882-1945, *Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 4 (Özel Sayı), 111-130.
- Subaşı, M.İ. (1986). *Dünden bugüne Kayseri*. İstanbul: Örnek Kitabevi.
- Tanilli, S. (2014). *Uygarlık tarihi* (29. Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Tapan, M. (1998). Cumhuriyet döneminde doğal ve kültürel varlıklarını koruyamamanın korunması. *75 yılda değişen kent ve mimarlık*. içinde (ss. 199-207). Tarih Vakfı.
- Tekeli, İ. (1999). *Katılımcı demokrasi, kamusal alan ve yerel yönetim*. Demokrasi Kitaplığı.

Tümer, G. (2000). Kentler, binalar, insanlar, olaylar, meydanlar. *Ege Mimarlık, Nisan Sayısı*, 2-34.

Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek*. Ayrıntı.

Yılmaz Bakır, N. (2014). Çarşıdan alışveriş merkezine-alışveriş kültüründe değişim Kayseri-Türkiye örneği. International Symposium on Culture and Identity in the Perspective of 21st Century, 26-28 Mayıs, vol.1, içinde (ss. 339-352). Bakü, Azerbaycan.

Yücesoy, E., ve Gökbulut, Ö., (1999). Kentsel tasarımda mekansal kimlik tartışmaları üzerine bir değerlendirme: Mekansal kimliği okumak. I. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını.

Zucker, P. (1959). *Towns and square*. New York: Columbia University Press.

